

Ο ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΑΣΤΥΚΟΣ ΝΟΜΟΣ.

—ο— ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ συνταχθησόμενος ἀστυκὸς Νόμος.

—ο—
• Δεῖ δὲ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς
• στοὰς ἐμπιπλᾶναι γραμμάτων, ἀλλ'
• ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. •
Ἰσοκρ. Ἀρεοπ. § 16.

Τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, ἰδέα ἀσηχημένη, δὲν ἔχει προορισμὸν νὰ διακρίνῃ ἐν τῇ ἐξ ὑποκειμένων ταύτης ὑπάρξει ἀλλ' ἐξ ἀντικειμένου ἐκάστω νὰ φανερωθῇ ἐντὸς τοῦ πρακτικοῦ βίου· φανερωθῇ δὲ, λαμβάνον τὴν μορφήν τοῦ νόμου. Ὅπως λάβῃ ὅμως τὸ δίκαιον ἐντελὴ παράστασιν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, ὁ ρεῖλει καὶ τὴν διαρρύθμισιν καὶ τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ νὰ λάβῃ ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ πρακτικοῦ βίου. Τὸ δίκαιον λοιπὸν, ἐν ὁρισμένῳ ἔθνει ἀναφερόμενον, ὀφείλει, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν, νὰ παρασταθῇ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ζῶντος ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ βίου δικαίου· οὕτω δὲ τὸ δίκαιον, καὶ τοῖ ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ αὐτὸ (1), προοριζέται διαφόρως, οὐ μόνον ἐν ἐκάστη ἐποχῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάτῳ ἔθνει. — Πάντες μὲν οἱ νόμοι, λέγει ὁ Βάκων, ἐκ τῶν ἀενάων πηγῶν τῆς δικαιοσύνης ὥσπερ ποταμοὶ ἀπορρέουσιν· ὥσπερ δὲ τὰ ὕδατα προσλαμβάνουσι τὸ χρῶμα καὶ τὴν γεῦσιν τῶν γαιῶν διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται, οὕτω καὶ αἱ τῶν διαφορῶν ἐθνῶν καὶ ἐποχῶν νομοθεσίαι, εἰ καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ἐκπηγάξουσιν, ποικίλως διαχρωματίζονται καὶ ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσιν.

Ἀλλ' αἱ διαφοροὶ αὗται παραστάσεις τοῦ δικαίου οὐδαμῶς τὸ ἐνιαῖον αὐτοῦ ὑποσκάπτουσιν, οὔτε τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ὑπόστασιν ἀναιροῦσιν· διότι, ἂν τὸ δίκαιον, κατὰ τὴν εὐστοχίαν τοῦ Lermnier ἐκφρασθῇ, εἶναι ἡ ζωὴ (2). αἱ ἀπαντῶμεναι διαφοροὶ ποικιλίαι τοῦ θετικοῦ δικαίου, εἶναι τὸσαι διαφοροὶ παραστάσεις τῆς καθόλου ταύτης ζωῆς, ἥτις, μία οὖσα, ὑπὸ διαφορῶν μορφῶν καὶ διαφορῶν χρωματισμῶν ἐμφανίζεται. Ἡ ποικιλία τῶν διαφορῶν νομοθεσιῶν δὲν σημαίνει· ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι παντοῦ ἡ αὐτή, ἀλλ' ὅτι παντοῦ δὲν ὑπάρχει ἡ αὐτὴ τῆς ζωῆς ἀνάπτυξις· ὑπεράνω ὅμως τῶν ἀντιφερομένων ἀλλήλαις νομοθεσιῶν ὑπάρχει ἀναλλοίωτόν τι δίκαιον, ἐπενεργούν ἐπὶ τῆς τελειοποιήσεως αὐτῶν, ὡς ὑπεράνω τῶν διαφορῶν λαῶν ὑπάρχει ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια καθοδηγούσα αὐτούς (3).

Ὅσπερ δὲ λαὸς τις ἀενάως μεταβάλλεται ἐν χρόνῳ, κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ βίου αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον ἀενάως μεταβάλλεται παρακολουθοῦν τὰς ἀναπτύξεις καὶ μεταβολὰς τοῦ βίου αὐτοῦ τοῦ λαοῦ· πλὴν καθὼς ἡ ἀένναος μεταβολὴ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ δὲν συνεπιφέρει αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὴν καταστροφὴν, οὕτω καὶ ἡ ἀένναος τοῦ δικαίου μεταβολὴ οὐδαμῶς τὸ δίκαιον αὐτὸ καταστρέφει. — Τὸ θετικὸν δίκαιον, χωρὶς ν' ἀρνήται τὰς καθόλου ἀρχὰς τοῦ ἀπολύτου φυσικοῦ δικαίου, ἀδιαλείπτως προοδεύει καὶ τελειοποιεῖται, ἀκολουθοῦν τὸν γενικὸν νόμον τῆς θείας προνοίας τὸν διέποντα ἅπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλ' ἕκαστον ἔθνος ἔχει ἰδίον ἐθνικὸν πνεῦμα, ἰδίον ἐθνικὸν χαρακτήρα, ἰδίον ἐν γένει ἐθνικὸν βίον· τὸ δὲ ἐθνικὸν πνεῦμα, ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ, ὁ ἐθνικὸς βίος μετουσιῶνται, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ ἐθνικῇ νομοθεσίᾳ, ἥτις τότε ἐστὶ τὸ κάτοπτρον, ἐνθα τὸ ἔθνος ἀναγνωρίζει αὐτὸ ἑαυτὸ, καὶ τὸ διάγραμμα τῶν διαθέσεων, τῶν κλίσεων, τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ νομοθεσία ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς ἀτομικότητος τῶν ἐθνῶν. Ἐκαστον δὲ ἔθνος, ἔχον ἱερὸν δικαίωμα ἵνα ἀπαρθείσως ὑπάρχῃ ἡ ἀτομικότης αὐτοῦ, ἥτις ὁμῶς δὲν διασπᾷ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἔχῃ ἰδίαν νομοθεσίαν, ἥτις οὐδόλως τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀπόλυτον φύσιν τοῦ δικαίου ἀναιρεῖ (4).

Ὡς ἀρχόμενοι εἶπομεν, τὸ δίκαιον λαμβάνει τὴν μορφήν τοῦ νόμου· ἀλλ' ὁ νόμος παρίσταται πρῶτον ὑπὸ ἀγραφον μορφήν, ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐθίμων, ἅτινα νικηφόρα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πάλης τῶν διαφορῶν γεγονότων, τῶν ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ βίου διαδραματιζομένων· τὸ ἔθιμον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκουσιότητος καὶ τῆς αὐθαρυΐου ἐνεργείας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, εἶναι ἡ ἐκφρασις τῆς αὐτῶν αὐτονομίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ δικαίου. Τὰ ἔθιμα εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πλάστου ἐξελθοῦσα, ἥτις ἐν τοῖς ἀρτισυστάτοις λαοῖς ἐν μεγίστῃ ποικιλίᾳ παρίσταται (5). Ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ ἐνότης εἶναι ὁ προορισμὸς καὶ τὸ τέλος ἐκάστης κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἐν ἀρχῇ διαφαινομένη ποικιλία τῶν ἐθίμων, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πολλαπλασιαζομένων, βαθμηδὸν ἐκλείπει, τὰ ἔθιμα συστηματοποιεῦνται, καὶ τότε ὁ γραπτὸς νόμος ἀντικαθίστησιν ἐντελῶς τὸ ἀγραφον ἔθιμον, ἀνευ ταραχῶν καὶ κλονισμῶν τῶν διαφορῶν τοῦ ἔθνους συνειδήσεων. — Ὁ χρόνος κυρίως τοὺς κώδικας τῶν λαῶν συντάττει, ἐλεγε πολλὰ ὀρθῶς εἰς τῶν κυριωτέρων συντακτῶν τοῦ Γαλλικοῦ κώδικος (6).

Διαλαβόντες μέχρι τοῦδε περὶ δικαίου καὶ νομο-

(1) Est quidam vera lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna.

Cicero de Repub. III 17.

(2) Le droit c'est la vie. Lermnier, philosophie du droit Paris 1835. —

(3) Tropilong ἐν τῇ εἰσγωγῇ τῆς περὶ ἐθνίου πραγματείας αὐτοῦ.

(4) Dictionnaire des sciences philosophiques. (Paris 1847) mot Loi.

(5) Athens. Philosophie du droit. — Bruxelles 1847. p. 131—133.

(6) Portalis. Discours préliminaire du premier projet du Code Civil dans la conférence du Code Civil. Paris, 1805 T. 1er. P. 27.

θεσίας ἐν γένει, περιορίζομεθα νῦν ἰδίως περὶ τῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας νὰ ἐκαστολήθωμεν, περὶ ἧς ἐνταῦθα ἐνδιαφερόμεθα. — Ἡ ἀστυκὴ νομοθεσία, προτιθεμένη τὸν κανονισμόν τῶν νομικῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων, ἐπηρεάζεται ἰδίως ὑπὸ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας τοῦ ἔθνους, τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἢ τοῦ τοῦ κλίματος, καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους, τοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς γλώσσας καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν πολιτῶν, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς πολιτείας, τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας, τοῦ εὐόρου ἢ ἀφόρου τοῦ τόπου, τοῦ μεγέθους ἢ τῆς σμικρότητος τῆς χώρας, καὶ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων περιστατικῶν, ἅτινα ἀναγκάζουσιν αὐτὴν νὰ λάβῃ ἰδιόχουσαν φυσιογνωμίαν, καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους ἀρμόζουσιν (7). Ἀπασαὶ δὲ αὗται αἱ σχέσεις ἀποτελοῦσι τὸ ὑπὸ τοῦ Μοντεσκιού κλούμενον *πνεῦμα τῶν Νόμων* (8).

Λοιπὸν ἡ γνητὴ ἐθνικὴ ἀστυκὴ νομοθεσία πρέπει νὰ ζῇ ἐντὸς τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους τοῦ δὲ νομοθέτου ἡ ὑψηλὴ ἀποστολὴ ἐστίν, ἀφοῦ σπουδάζει τὰ διάφορα ἐθνικὰ στοιχεῖα καὶ τὸ ζῶν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους δίκαιον, ἐγγράφως αὐτὸ νὰ διατυπώσῃ, λαμβάνων ὡς βάσιν τὰ ἔθιμα, καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν καθόλου ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Ὅθεν ὁ ἐθνικὸς νομοθέτης, χωρὶς ν' ἀποσπᾶται ἀπὸ τῆς ἀλληλουχίας τοῦ ἀγράφως ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ἐνυπάρχοντος δικαίου, ὀφείλει νὰ πληροῖ τὰς γενικὰς (9) ἐνεστώσας νομικὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τοῦ ἔθνους (10), διακρίνων δὲ τὰς μελλούσας νέας ἀνάγκας, ὀφείλει νὰ προκαλῇ τὴν βελτίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν νομικῶν κανόνων

πρὸς πληρώσιν τῶν νέων ἀναγκῶν (11). — Ὡς περὶ ὁ ζωγράφος, ὡς ἀληθὴς τεχνίτης, λαμβάνων μὲν ἀκριβῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ὑπαρχούσης φυσιογνωμίας, ὅπως ἀκολουθῶς ἐξευγενίσῃ αὐτὰ κατὰ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐνυπάρχοντα εὐγενέστερον τύπον τοῦ καλοῦ· οὕτω καὶ ὁ ἀληθὴς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ νομοθέτης λαμβάνει μὲν τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐθίμων παρουσιαζομένων δικαίων, ὅπως ἀκολουθῶς ἐξευγενίσῃ αὐτὰ κατὰ τὸν ἀπόλυτον τύπον τοῦ δικαίου, ἀείποτε βάσιν ἔχων τὴν κληρονομίαν τοῦ παρελθόντος καὶ πρὸς τὸ ἐνεστὸς καὶ τὸ μέλλον ἀδιαλείπτως ἀποσκοπὼν (12). Ὁ νομοθέτης, ὅπως ἀληθὴς θεωρεῖται γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, οὐχὶ ἐκτὸς, ἀλλ' ἐν τῷ μέσω τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ἴσταται (13).

Ἀποδείξαντες, ὅτι ὁ νομοθέτης νομοθετῶν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὰ ἔθιμα, δὲν ἔπεται ὅτι καὶ πάντα τὰ ἔθιμα ὀφείλει οὗτος ἀνεξαιρέτως ἐν τῇ νομοθεσίᾳ νὰ καθιερωθῇ· ἀλλὰ μάλιστα δὲ πολλὰς χρέος ἀπαρτίτητον ἔχει νὰ προκαλῇ τὴν βελτίωσιν καὶ μεταρρυθμίσιν αὐτῶν, χωρὶς πάλιν ἀπ' ἐτέρου αὐθαρέτως αὐτῶν ν' ἀπομακρύνῃται· διότι ἡ ἱστορία ἅπασα ἴσταται μαρτυροῦσα, ὅτι παντὸς λαοῦ οἱ ἀστυκοὶ νόμοι ἔφερον αείποτε τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐθίμων αὐτοῦ (14). Παντοῦ δὲ ὅπου οἱ λαοὶ εἰσὶν ἐλεύθεροι νὰ θέσωσιν ἰδίους νόμους, οἱ νόμοι οὗτοι εἰσὶν ἡ ἐκφρασις τῶν ἐθίμων αὐτῶν, παρ' ὧν καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν φυσιογνωμίαν αὐτῶν λαμβάνουσιν (15).

Ὅθεν ὁ ἑλλην νομοθέτης, κεκλημένος ν' ἀνεγείρῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐθνικῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας, ὀφείλει μετ' ἐπιμελείας νὰ σπουδάζῃ τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑπάρχον δίκαιον, ὡς λέγει ὁ πολιτικώτατος Ἰσοκράτης, νὰ ἐγκύψῃ μετὰ φιλοσοφικοῦ ὁρμητοῦ εἰς τὰ ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ζῶντα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἐκάστοτε ἐντὸς τοῦ πρακτικοῦ βίου διαδραματίζονται, καὶ ὅχι ν' ἀποχωρισθῇ αὐτῶν, καὶ περικλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀπολύτων τοῦ φυσικοῦ δικαίου δογμάτων, νὰ μορφώσῃ ἀστυκὴν νομοθεσίαν, τοῦ ἰδίου αὐτοῦ νοῦς ἐπιγέννημα, ὁμοιάζων συγγραφῆς ἀποπειρώμενον νὰ συγγραφῇ εἰς γλῶσσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου δημιουργηθεῖσαν. Ναὶ μὲν ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ τελειοποιήσῃ καὶ νὰ πλουτίσῃ τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ γλῶσσα αὕτη πρέπει νὰ ζῇ ἢ

(7) Essai philosophique sur les principes fondamentaux du droit naturel, par M. Rigaut. En τῇ Revue critique de législation et de jurisprudence. Tom. 3. Livr. X καὶ XI 1853. p. 878—880.

— Troplong, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς περὶ δανείου Πραγματείας.

— Ν. Σαρπύλου. Πραγμ. συντ. δικ. σελ. 135.

— Τὴν ἀλήθειαν ὅτι τὸ κλίμα ἔχει ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν, τινὲς μὲν, καὶ ὁ Hume, ἐντελῶς παρεγνώρισαν, τινὲς δὲ καὶ ὁ Montesquieu, ὑπὲρ τὸν δέον ἐξέτεινον. — Ὁ Filangieri (Scienza della legislazione Tom. 1. σελ. 156—157 τῆς ἐκδόσεως τῆς Livor. 1826) τὴν μέσθην ὁδὸν βαλὼν πρᾶσθαι τὴν ὀρθοτέραν ἰδέαν περὶ τῆς ἐπὶ τὸ κλίματος ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν.

(8) Montesquieu, esprit des lois. Livre 1.

(9) . . . remarquons qu' il en résulte que le législateur, pour atteindre son but, doit se jeter dans des formules plus ou moins générales, et laisser forcément une certaine latitude aux tribunaux pour leur application aux faits particuliers.

Essai sur la codification. — Par S. Pillica 1833. σελ. 26 καὶ περαιτέρω.

(10) . . . Il faut toujours à cet égard se rappeler la réponse de Solon, lorsque on lui demandait, si les lois qu' il avait données aux Athéniens étaient les meilleures. « Je leur ai donné les meilleures de celles qu' il pouvait souffrir. » Belle parole, ajoute Montesquieu, et qui devait être entendue de tous les législateurs.

Encyclopédie des gens de monde, mot législation p. 351.

Ὁ δὲ Filangieri ἐν σελ. 73—76 τόμῳ Α. λέγει.

La miglior legislazione è quella che è la più adattata allo stato della nazione della quale si emana.

(14) Χάρτι παραδείγματος ἀναφέρομεν τὰς διατάξεις τοῦ Ἀρθ. 36 τοῦ περὶ ἐκλογῆς Βουλευτῶν νόμου, καὶ ἀρθ. 72 τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος.

(12) Ahrens, philosophie du droit, p. 123.

(13) Savigny. Traité de droit Romain, trad. française. T. 1. p. 28.

(14) Matta, de l' influence des mœurs sur les lois, en . . . p. 21—28. καὶ p. 285. II. Καλλιγὰ Σύστ. Παρ. Δικ. Τ. 100. σελ. 498. καὶ Κ. Φρειρίτου. Πολ. Ρωμ. Νομὸς. ἐν τῇ εἰσαγ. σελ. 23 καὶ ἐξῆς.

(15) Matta αὐτόθι σελ. 29.

Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς ἐν τῷ μνημονευθέντι αὐτοῦ συγγράμματι ἐν σελ. 24—22 τὰ ἐξῆς περὶ ἐθίμων λέγει.

«Τὰ ἔθιμα ἡμῶν ἵσμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἀσθενόμενοι, συλλογίζόμενοι, ἐνεργούντες. Τὰ ἔθιμα ἡμῶν εἰσὶν ἡ ἰδιωτικὴ τῆς

νά ἔζησεν ἐν τῇ συνειδήσει ὁλοκλήρου λαοῦ· διότι τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα, καὶ οὐχὶ τὸ τυχαῖον καὶ ἀνυπαίρετον, γεννᾷ τὴν γλῶσσαν. — Ὅσον καὶ ἂν γνωρίζῃ ὁ συγγραφεὺς οὗτος τοὺς ἀπολύτους κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, οὐδέποτε τὸ σκοπούμενον αὐτῶν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, διότι στερεῖται βάσεως ἢ οἰκοδομῆς. Ἐπίσης καὶ ὁ νομοθέτης ὁ συντάττων νομοθεσίαν μὴ ἐφαρμοζομένην ἐν ὠρισμένῳ ἔθνει καὶ μὴ αὐτὴν γνησίαν ἐκφρασιν τῶν ἐθίμων, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ (16), καὶ τοὶ ἄριστα ἀπάσας τὰς ἀναλλοιώτους ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐπιστάμενος, μεταιοπονεῖ, διότι στερεῖται βάσεως τὸ ἔργον αὐτοῦ. Συντάττων ὁμοῦ νομοθεσίαν βασιζομένην ἐπὶ τῶν ἐθίμων, δύναται ὁ νομοθέτης, φωτιζόμενος ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς λαμπάδος τοῦ ἀπολύτου δικαίου, τὰ ἔθιμα ταῦτα καὶ νὰ τελειοποιήσῃ καὶ νὰ πλουτίσῃ, ὥσπερ ὁ ἄριστος συγγραφεὺς τελειοποιεῖ καὶ πλουτίζει ἰδιαιτέραν τινὰ γλῶσσαν, φωτιζόμενος ὑπὸ τῆς λαμπάδος τῆς ἀπολύτου γραμματικῆς, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ λογικὴ. — Ὅθεν ὁ νομοθέτης δὲν δύναται νὰ διαμορφώσῃ τὴν νομοθεσίαν, ὡς ὁ συγγραφεὺς τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ κεφαλῆς νομοθεσίαν, ὥσπερ ὁ συγγραφεὺς δὲν δύναται νὰ δημιουργήτῃ γλῶσσαν ἰδίαν καὶ μὴ ὑπηρετῶν ἐν ὠρισμένῳ ἔθνει.

Καταδείξαντες ὅτι τὰ ἔθιμα πρέπει ἀναγκαστικῶς νὰ ὦσιν ἡ βάση τοῦ νόμου, ἡ πρώτη ὕλη ἐξ ἧς ὁ νομοθέτης ὀφείλει ν' ἀνελκύσῃ τὸ ἐθνικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας, ἔπεται ὅτι, πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς συντάξεως τοῦ νόμου, πρέπει τὰ ἔθιμα ταῦτα νὰ ὑπάρχωσι συνειλεγμένα, πρὸ χειρᾶ, οὕτως εἶπεῖν, καθαρισμένα καὶ ἐπιτήδεια πρὸς οἰκοδομὴν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπαιτεῖται ἐπίπονος καὶ δυσχερὴς ἐργασία, πρὸς ἣν ὁλοκλήρως τοῦλάχιστον γενεὰ ὀφείλει ἀνεκδότως καὶ ἀκαμάτως νὰ συνεισφέρῃ — πρὸς ἣν ὀφείλουσι νὰ συντελέσωσιν ἄνδρες ἀκάματοι καὶ ἐπιστήμονες δεδοκιμασμένοι, οἵτινες νὰ συλλέξωσι, καθαρίσωσι, τακτοποιήσωσι καὶ ἐπεξεργασθῶσι τὰ ἔθιμα, καθιστάντες ταῦτα ἐπιτηδεῖαν ὕλην πρὸς νομοθετικὴν ἐργασίαν,

καὶ ἡ δημόσιος ἡμετέρα ζωὴ, ἡ πνευματικὴ τε καὶ ἡθικὴ ἡμετέρα ὑπαρξίς. Τὰ ἔθιμα ἡμῶν εἶναι ὅ,τι μετ' ἡμᾶς αὐτοὺς, περισσώτερον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπῶμεν· τοσοῦτον δὲ ταῦτα ἀγαπῶμεν, ὥστε προκειμένου ταῦτα νὰ ἐγκαταλείψωμεν, αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ὑπαρξίς ἀπώλεσε δι' ἡμᾶς καὶ τὰ θέλησιν καὶ τὰς ἡδύτητας αὐτῆς. Τοῦτου ἕνεκα ἐννοοῦμεν, διατὶ ὅσας ἐσμὲν κύριοι νὰ νομοθετήσωμεν, τὰ ἡμέτερα ἔθιμα κατὰ πρῶτον συμβουλευόμεθα καὶ τοὺς συμφερωτέρους πρὸς τὰ ἡμέτερα ἔθιμα θέτομεν νόμους.

(16) Point d'institution, point de loi utile et durable, qui ne soit l'expression des idées, des mœurs, de la tendance profonde, soit nouvelle soit ancienne, et des besoins de la nation » (Σ. Πήλληχα εἰς ἀνωτέρω σελ. 21 καὶ ἐπ.) Ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν αἰετοῦ ὁ ἡμέτερος νομοθέτης παρεγνώρισεν « ὡς ἡ πείρα ἀπέδειξεν ἡδὴ τοῦτο διὰ τὴν πολιτικὴν δικονομίαν καὶ τὴν λοιπὴν ἡμῶν γραπτὴν νομοθεσίαν » οἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, ἢ ἐξαμβλώματα τῶν τῆς Εὐρώπης νομοθεσιῶν. Ν. Σαριπόλου, Συνταγμ. Δικ. σελ. 447 ἐν Στμ.

φιλοσοφικῶς δ' ἐξηγοῦντες καὶ διαφωτίζοντες πᾶν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἡ χεὶρ τοῦ χρόνου ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει κατέβατε, νὰ χειραγωγήσῃ τὸν νομοθέτην πρὸς τὴν σύνταξιν ἀληθοῦς ἀστυκῆς νομοθεσίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπιστήμη, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς τῶν ἀνωτέρων δικαστηρίων νομολογίας, ἥτις ὅχι ὀλίγον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συντελεῖ, ἐστὶν ὁ ἀσφαλέστερος τοῦ νομοθέτου ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος.

Μέγα καὶ λαμπρὸν βεβαίως ἐστὶ τῆς γαλλικῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας τὸ οἰκοδόμημα· ἀλλ' ὅπως γενεὰ συνεισέφερεν τὴν ἀδιάλειπτον αὐτὴν ἐργασίαν πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ; Πόσοι διάσημοι ἄνδρες (17), ἐπεξεργασθέντες τὰ προηγουμένως ἤδη συντεταγμένα ἔθιμα (coutumes), ἐκοπίασαν ὅπως παρασκευάσωσι τὴν ὕλην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Portalis, ὁ Tronchet, ὁ Maleville καὶ ὁ Bijot ἀκολούθως εἰργάσθησαν; — Οὐδεμία γενεὰ δύναται αὐθαίρετως ν' ἀποχωρισθῇ τῶν παρελθουσῶν. Ἄνευ τοῦ παρελθόντος οὔτε τὸ ἐνεστὸς ἐννοοῦμεν, οὔτε τὸ μέλλον δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν· νομοθεσία δὲ ἀποσπασμένη τοῦ παρελθόντος δὲν ἔχει ρίζας καὶ ἐπομένως ταχέως μαραινῆσεται.

Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ποῦ εἰσὶ τὰ προπαρασκευαστικὰ ταῦτα μέσα; Ποῦ εἰσὶν αἱ πλήρεις συλλογαὶ τῶν ἐθίμων (18); Ποῦ εἰσὶν οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλοσοφικὴν κατὰτάξιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐθίμων τούτων; Ποῦ ἡ μακρὰ πολιτικὴ ζωὴ, ἥτις, πολλαπλασιάζουσα καὶ εὐκολύνουσα τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, ἐκφέρει βαθμηδὸν τὴν ἀπλοποίησιν τῆς ποικιλίας τῶν ἐθίμων (19); Ποῦ ἡ πολυετής σοφὴ νομολογία τῶν ἀνωτέρων δικαστηρίων, ἡ πλουσία αὕτη πηγὴ τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου; — Πτωχοὶ καὶ ἄποροι, ἄνευ οὐδεμιᾶς προπαρασκευῆς καὶ στερούμενοι τῶν ἀπολύτως ἀνγκαστικῶν βοηθημάτων, πῶς δυνάμεθα νὰ συντάξωμεν ἰδίαν ἀστυκὴν νομοθεσίαν, φέρουσιν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδίας ἡμῶν ἀτομικότητος (20); Ἀπὸ

(17) Ὡς ὁ Pothier καὶ ὁ Dumoulin τῶν ποίων τὰ διάφορα συγγράμματα ἐπὶ τοῦ Droit Coutumier μέγα φῶς διαχέουσιν εἰς τὰ διατάξεις τοῦ γαλλικοῦ Κώδικος.

— Ὁ Ποιέρος . . . δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐχρημάτισε διδάσκαλος ὅλου τοῦ ἔθνους του. Διὰ τῆς σκοπίμου πρὸς τὴν καθημερινὴν ζωὴν ἐρεύνης τοῦ δικαίου, ἐκτολίστων τοὺς χρησίμους προσδιορισμοὺς του καὶ συμπαραθέτων τὴν ἡν ἀνάγκη ἐσχημάτισεν ὡς συνήθειαν ἢ ὡς δικαστικὴν πράξιν, προητοίμασε τὸ μέγα ἐθνικὸν ἔργον τῆς γαλλικῆς Πολιτικῆς Νομοθεσίας, καὶ πολλὰς ὁλοκλήρας κεφαλὰς τῶν συγγραμμάτων του μετέθεσαν εἰς τὸν κώδικα. Π. Καλλιγὰ Σύστ. Πρωτ. Δικ. Τ. Ι. σελ. 12.

(18) Τὴν ἀνάγκην τῆς συλλογῆς τῶν ἐθίμων καὶ αὐτὸς ὁ ἡμέτερος Νομοθέτης Mauger ἀμολόγησε, διατάξας νὰ συλλεγθῶσι ταῦτα, ὡς ὕλη προπαρασκευαστικὴ πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ ἀστυκοῦ Νόμου. — Ὁρῶμεν ὁμοῦ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι τελειότερα ἔργα περὶ ἐθίμων ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι, (Τόμος Ι) καὶ ἐν Εὐρατηρίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Νομολογίας ἐν λέξει Ἀρμεν (ἔθιμα).

(19) Ahrens, Philosophie du droit p. 131 — 133. — Παρὰ καὶ παροῦσαν διατριβήν.

(20) Περὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἀντικειμένου καὶ ὁ ἡμέτερος σοφὸς συγγραφεὺς ἐν τῷ πλουσίῳ ἰδεῶν συγγράμματι αὐτοῦ περὶ Μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς:

« Ἐρωτῶμεν, πῶς δυνατόν (ἢ σύγχρονος Ἑλλὰς) νὰ σχητῇ

πιστι εἰτέτι, πῶς δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐπιτυχῆ ἔργα ἀπαιτοῦντα τὰς δυνάμεις τῆς εὐρωστοτέρας καὶ ἀνδρικωτέρας ἡλικίας;

Ἐκτὸς τούτων ὁμῶς ὑπάρχει καὶ ἕτερον οὐχ ἥτον σπουδαῖον πρόσκομμα. — Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, μόλις ἐξεληθοῦσα, ἀσθμαίνουσα καὶ καθημαγμένη ἐκ τοῦ πολυετοῦς καὶ καταστρεπτικοῦ περὶ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνος, εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἔχῃ σήμερον ἔθιμα μόνιμα καὶ σαφῆ, καὶ νὰ παρουσιάσῃ παῦσα, ὡς ἀσφαλῆ ὁδηγὸν εἰς τὸν νομοθέτην αὐτῆς (21);

Ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, ἐπενεγκοῦσα τὴν ἀπελευθέρωσιν μικροῦ μόνον μέρους τῆς φυλῆς, πρὸς τὸ ἀπελευθερωθῆν τοῦτο μέρος ἐπέφερε μεγάλην πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταβολὴν· ἐκ τούτου δὲ διάφορα καὶ ποικίλα ἔθιμα πανταχόθεν μετεκομίσθησαν, τινὰ μὲν ἐφήμερα, τινὰ δὲ διαρκέστερα, ἅτινα, συμμιχθέντα καὶ συσχετισθέντα μετὰ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἐθίμων, παρουσιάζουσι διαχυματιζομένην καὶ ἀστατὸν τινὰ κατάστασιν.

Αἱ ἀληθεῖς ἐπαναστάσεις εἶναι ἐμπνεύσεις τῶν λαῶν, μεγάλως ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν ἐπενεργοῦσαι, καθότι δι' αὐτῶν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀδιαλείπτως προοδεύει. Ἐκάστη ἐν γένει ἐπανάστασις σαλεύει ὑπάρχουσαν τινὰ ἁρμονίαν, διότι ἐκαστὴ πολιτεία, ἔστω καὶ ἐξωτερικῶς, παρίστησι πάντοτε τὴν ἁρμονίαν. Ἀλλ' ὅταν ἡ ἐπανάστασις ᾖ δικαία, ἡ ταραχθεῖσα ἁρμονία ᾖ κατὰ φαινόμενον τοιαύτη, διότι ἐσωτερικῶς εἶναι ἡ αὐτόχρομα ἁρμονία. Ὅθεν ἡ ἐπανάστασις καταστρέφουσα ὑπηρετεῖ τὴν ἀληθῆ ἁρμονίαν· ἡ δὲ ἀληθὴς

ματὶς δεσμοῦς διαρκεῖς, ἰδιοῦθμοι, θεσμοὶ ἀναμφέκτως ἐλλήνωνφελεις, συμφώνουσι πρὸς τὰς ῥοπὰς καὶ τὸν νοῦν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταχρονίων, εἴαν δὲν εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ βέθη τῆς ἱστορικῆς κοινωνίας τῆς, εἴαν δὲν ἐξιχνιάσῃ τοὺς γενικοὺς νόμους, οἵτινες ἐκυβέρνησαν τὸ γένος ἐν τῇ πορείᾳ τῶν αἰώνων; Πῶς; ἄρα γε δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ κατὰ τοῦτο, εἴαν δὲν κλίνη τὸ οὖς καὶ ἀκρασθῇ τοὺς ὀρθοῦντο ἐκείνους ἤχους, τοὺς ὁποίους ἀναπέμπει ὁ διαῖρσις τοῦ ἐλληνισμοῦ χεῖμαρρος; Πρὶν ἢ διαλυθῶσι τὰ οὐσιώδη, τὰ καὶ περισπούδαστα ζητήματα, οὐδὲν στερεόν, οὐδὲν ἐθνοπρεπὲς καὶ ὀφείλμεν δύναται νὰ γίνῃ. . . . Ὅθεν ὅταν ἐξιχνιάσωμεν ταῦτα μετ' ἀκριβείας καὶ μερίτωμεν τ' ἀρχικὰ καὶ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας μας· ὅταν ὀρίσωμεν τὸ μέρος ὅπερ ἔλαβεν ἕκαστος τῶν στοιχείων εἰς τὴν πολυτάραχον ἱστορικὴν διαπάλιν, καὶ μάθωμεν ποῖον καὶ διὰ τίνας ποτὲ λόγους, καὶ τίνι τρόπῳ ὑπερίσχυσε, καὶ ὑπὸ τίνας ὁρους, καὶ ὑπὸ τίνα μορφήν παρουσιάζεται σήμερον παρ' ἡμῖν, τότε δὴ, τότε, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνῶμην, ἀρμοδιώτερον δυνάμεθα νὰ φροντίσωμεν περὶ ἐνακνίσεως καὶ μεθαρμόσεως θεσμῶν, τὰ μὲν ἡμέτερα τιμῶντας καὶ συντηροῦντες κατὰ προτίμησιν, τὰ δὲ ἀλλογενῆ συλλέγοντες περὶωτισμένως. Ἄλλως ἢ προσέξωμεν μὴ κτίσωμεν ἐπὶ τῆς ψάμμου. Σήμερον ἡμεῖς θεσμοθετοῦμεν, αὔριον δὲ ὁ τῆς παραδοσιαστικῆς ἱστορίας ἀτρόμητος πέλκευς ματαίῃ τὸ ἔργον ἡμῶν.

Σ. Ζαμπιλλίου, Περὶ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐν σελ. 9—11 καὶ ἐκ.

(21) καὶ μέλιστα τὴν ἐπαύριον μιᾶς μεγάλης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἔθνους μεταβολῆς· διότι τὰ μὲν τοῦ ἔθνους ἔθιμα ἀσαφῶς εἰσέτι διαπρίνονται, αἱ δὲ μέλονται αὐτοῦ ἀνάγκαι καὶ κλίσεις οὐδόλως ἐμφαίνονται.

Ν. Σαριπόλου Πραγμ. Συνταγμ. Δικαίου, σελ. 147.

ἁρμονία πρέπει νὰ βασιζέται ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς, διότι ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς κακοθείας εἶναι ἡ μεγαλητέρα ἁρνησις πάσης ἁρμονίας, εἶναι ἡ στυγερώτερα ἀδικία. — Τούτου ἕνεκα ὁ καλούμενος νὰ νομοθετήσῃ μετὰ τὴν καταπαυσιν τοιαύτης καταστάσεως ὀφείλει μετὰ προσοχῆς νὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα ἔθιμα, ἅτινα ἐξ ἀνάγκης ἀνεφύησαν πρὸς οὐδετέρωσιν τῆς ἀδικίας, ἥτις ἦτο τὸ ἄμετον ἀποτέλεσμα τῆς κατ' ἐπιφάνειαν ἐκείνης ἁρμονίας.

Ἡ ἐπανάστασις ἔχει ἀποστολὴν νὰ καταδαρίσῃ τὸ κατασκευάσμα τῆς προτέρας ἁρνητικῆς καταστάσεως τῆς ἁρμονίας, ὅπως ἀκολουθῶς, μετὰ τὴν καταπαυσιν τῆς διαπάλιν καὶ τῆς ταραχῆς, ἡ εἰρήνη ἀνεγείρῃ τὸ νέον ἁρμονικὸν οἰκοδόμημα. — Ἡ ἐπανάστασις εἶναι ἀνάλυσις προϋπαρχούσης συνθέσεως· ἀναλύουσα ὁμῶς ἐτοιμάζει νέαν σύνθεσιν — διότι τοιοῦτός ἐστὶν ὁ ἀναλλοίωτος νόμος τῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, νὰ μεταβαίνει ἀδιαλείπτως ἀπὸ συνθέσεως εἰς σύνθεσιν πάντοτε τῆς προηγουμένης τελειότεραν. Ἀλλὰ, διαρκούσης τῆς ἐνεργείας τῆς ἐπαναστάσεως, νέαι ἀνάγκαι γεννῶνται, νέαι ἰδέαι ἀνατέλλουσιν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, νέαι ἀρχαὶ ἐγκυμανοῦνται, νέα ἦδη μορφώνονται, τινὰ δὲ ἀρχαῖα ἡ τροπολογοῦνται, ἡ καταστρέφονται, ἡ συγχωνεύονται. — Ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων τέκνων τῆς ἐπαναστάσεως, τίνα μὲν εἰσὲ βιώσιμα τίνα δὲ μὴ; Τίνα θέλουσι διέλθαι τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, τίνα τὴν παιδικὴν, καὶ τίνα ἀνδρισθέντα θέλουσιν ἐπιζῆσαι; Μόνος ὁ χρόνος δύναται τὰ ζητήματα ταῦτα νὰ λύτῃ, ὁ δ' ἐπιχειρῶν νὰ συντάξῃ νομοθεσίαν ἐν τοιαύτῃ ἀνωμαλῇ καταστάσει, κινδυνεύει ν' ἀποπλανηθῇ ἐντὸς ἀδιεξόδου λαθυρίνου ἀντιφάσεων καὶ δυσχερειῶν· κινδυνεύει νὰ καθιερώσῃ διὰ νόμων ἀνάγκας, αἵτινες μόλις γεννηθῶσιν οὐτε ἐπέζησαν, οὐτε κατετέθησαν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως. Εἰς τοιαύτην δὲ αἰτίαν εὐλόγως ἀποδίδονται αἱ τσαῦται ἀτέλειαι τοῦ Γαλλικοῦ ἀστυχοῦ Νόμου, αἱ τσαῦται ἐλλείψεις περὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν μεθοδικὴν τῆς ὧλης κατάταξιν (22).

Εἶναι δὲ πρὸς τούτοις ὁμολογούμενον, ὅτι μεγάλης ἐπὶ τῶν ἐθίμων ἐπενεργεῖ καὶ ἡ σοφὴ νομολογία, ἥτις, ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης χειραγωγούμενη καὶ τὰ ἀσαφῆ διευκρινίζει, καὶ εἰς τὰ ἔθιμα δίδει αὐθεντίαν, καὶ τὰ πολὺπλοκα ζητήματα λύει. Ἀλλ' ἡ ἡμετέρα νομολογία, ὀλίγα ἔτη ὠρίμου ζωῆς ἀριθμοῦσα, πολλὰ ζητήματα εἰσέτι δὲν ἔλυεν ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπιστήμη, καίτοι ἐπιτυχῶς καὶ θαυμασίως προβαίνουσα, δὲν ἔφθασεν εἰτέτι νὰ παράξῃ τοὺς ἀπαιτούμενους καρπούς. — Τὸ νομοθετεῖν δ' ἐπὶ τέλους εἶναι ἔργον τοσοῦτον δυσχερὲς, ὥστε πολλὰ ὀρθῶς λέγει ὁ Taillandier (23).

« Ἡ τέχνη τοῦ νομοθετεῖν ἡ δυσχερεστέρα πασῶν τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐξασκουμένων ἐστὶ· » τὰ ὀνόματα δὲ τῶν κεκλημένων ἵνα θέσῃ τῇ ἐαυ-

(22) Oudot. Philosophie du droit p. 170—171.

(23) Encyclopédie des gens du monde, mot: législation.

» τῶν πατρίδ' νόμους διαρκεῖς, διήνυσαν τοὺς αἰῶ-
» νας, περιελθόντα μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐστει-
» μένα ἀθανάτου δόξης. »

Ἐν τοιαύτῃ λοιπὴν εὐρισκόμενοι καταστάσει —
στερημένοι τῶν ἀπολύτως ἀπαιτούμενων προπαρα-
σκευαστικῶν ἐργασιῶν καὶ βοηθημάτων, στερημένοι
μακρᾶς καὶ πλήρους νομολογίας, ἔχοντες δὲ καὶ
περιπλέον ποικιλίαν ἐθίμων — ἐπιχειροῦντες σήμε-
ρον ἰδίου ἀστυκοῦ νόμου τὴν σύνταξιν, κινδυνεύομεν
ἀναμφιλέτως εἰς ἀποτυχίαν νὰ περιέλθωμεν· κιν-
δυνεύομεν ν' ἀντιγράψωμεν τὰ ἄρθρα τοῦ γαλλικοῦ
ἀστυκοῦ κώδικος καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Γάλλων νομο-
διδασκάλων συμβουλευομένας διορθώσεις καὶ συμ-
πληρώσεις καὶ οὐχὶ ἰδίον ἐθνικὸν ἔργον νὰ προσάξω-
μεν· κινδυνεύομεν ἀκαταλλήλως νὰ συλλέξωμεν ἐκ
τῶν τοῦ Γαλλικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ νόμου διατάξεων
(24)· κινδυνεύομεν νὰ παρουσιασθῶμεν εἰς τὴν παγ-
κόσμιον ἔκθεσιν τῆς ἱστορίας ἐνδεδυμένοι ἐκ συρρά-
μινων τεμαχίων ἱματισμῶν, τὸν ὁποῖον μετὰ στόμ-
φου κατεσκευάσαμεν διασχίσαντες· ἀλλότρια πλούσια
ἐνδύματα (25). Ἄν δρέψωμεν καρποὺς ἁώρους, οὐ
μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν θέλουσιν αἰ-
σθανθῆναι τὰ ἀποτελέσματα· « οἱ πατέρες ἐφαγον ὄμ-
ρακα καὶ οἱ ὀδοῦντες τῶν τέκνων ἠμώδισαν ».
Ἄν ἡ νομοθεσία ᾖ ἐν τῶν γνωρισμάτων τῆς
ἀτομικότητος τῶν ἐθνῶν, ᾖ ἐν τῶν ζωτικωτέρων
ἐθνικῶν στοιχείων, ἀναγκαιῶς αὕτη πρέπει νὰ φέ-
ρῃ τὴν σφραγίδα τῆς ἀτομικότητος ἡμῶν, πρέπει νὰ
ᾖ γνησίως ἐλληνική. — Ἄν τοιαύτην νῦν δὲν
δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, δι' οὗ· ἀνωτέρω ἐξεθέμεθα λό-
γους, ἡ ἐνεστῶσα περὶ τὴν ἀστυκὴν νομοθεσίαν ἡμε-
τέρα κατάστασις ἐστὶ μυριάκις πάσης ἄλλης προτι-
μοτέρα. — Αὐτὸ τοῦτο ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ
καταδείξωμεν.

—ο—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

—ο—

Ἡ ἐνεστῶσα ἀστυκὴ νομοθεσία.

—ο—

« Αἱ πολιτικαὶ . . . διαδι-
» δικασίαι, βάσιν ἔχουσι τοὺς νό-
» μους τῶν αἰμυνήτων χριστια-
» νῶν ἡμῶν αὐτοκρατόρων . . . »

Πολίτ. τῆς Ἑλλ. κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθν.
Συνέλ.—Τίτλ. Ε' τμήμα Θ. § 147.

Τὴν περὶ τὴν ἀστυκὴν ἡμῶν νομοθεσίαν ἐνεστῶσαν
κατάστασιν οὐδόλως ἐνταῦθα ἵνα ἐκθειάσωμεν προ-

(24) « . . . Ἐγράψαμεν δὲ τότε ἀποσκοποῦντες εἰς τὴν
» Ἑλλάδα, ἥτις νομίζομεν οὐδὲ τὴν σήμερον ἔχει ἐν ἑαυτῇ
» τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς σύνταξιν καλοῦ γραπτοῦ νόμου.
» Πᾶσα λοιπὴν πρόωρος ἐπιχείρησις τοιαύτη οὐδὲν ἄλλο
» θέλει εἶσθαι, ἢ ἀκατάλληλος συλλογὴ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ
» καὶ Ῥωμαϊκοῦ νόμου. κλ. » Ν. Σαριπόλου, Συντ. Δίκαιον
σελ. 147 ἐν σημ.

(25) Χάριν παραδείγματος ἀναφέρομεν τὸν περὶ Δήμων

τιθέμεθα, ὡς τὸ ἄκρον ἀγαθὸν καὶ τέλειον· σχετι-
κῶς μόνον λαλοῦμεν, καθότι τὸ ἀπόλυτον, καθὼ ἄ-
πειρον, δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ,
ὅστις εἶναι πεπερασμένος.

Ἀληθῶς πλεῖστα ὅσα ἄτοπα εἰς τὴν ἀθεοβίαν
κατάστασιν τῶν ἐθίμων ἀποδίδουσιν· ἀλλὰ παρα-
βαλλομένης τῆς ἀτελοῦς ταύτης καταστάσεως μετ'
ἐκείνης, καθ' ἣν ξένη ἐθνικὴ συνειδήσις ἐπέδρασε τῇ
ἡμετέρᾳ τὴν αὐθαίρετον αὐτῆς γνώμην, δὲν διστά-
ζομεν νὰ προτιμήσωμεν τὴν πρώτην, ἥτις, εἰ ἀθε-
οβία τε καὶ ἀτελής, ἔχει οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῆς
τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς συνειδήσεως τὴν αὐθεντίαν,
οὐ μόνον διατηρεῖ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν αὐτονομίαν εἰς
τὸ πεδίον τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ παρασκευάζει τῆς
ἐθνικῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας τὴν σύνταξιν, ἥ· καὶ
ἡμεῖς ὀφείλομεν ἐν ᾧ νὰ ἐπιχειρήσωμεν. — Κα-
θότι δὲν ἀρνούμεθα τὴν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος πρὸς
τὴν κωδικοποιίαν ἀποστολὴν, ἀλλ' ἐξιστάζομεν τὸ
ζήτημα σχετικῶς πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἡμῶν κατά-
στασιν. Ἡ ἐνότης τῆς νομοθεσίας ἐστὶ διὰ πάντα
λαὸν ἐφικτὴ (26), ἀλλὰ δύναται νῦν εὐτυχῶς παρ'
ἡμῶν νὰ πραγματοποιηθῇ; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα.

Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικὴ πρώτη τῶν Ἑλλήνων
Συνέλευσις, κηρύξασα ἀστυκὸν νόμον τῆς Ἑλλάδος
τοὺς νόμους τῶν αἰμυνήτων ἡμῶν χριστιανῶν αὐ-
τοκρατόρων, προφητικῶς ὁλόκληρον τὸν προορισμὸν
τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐξέφρασε καὶ τὴν ιδεάν τῆς ἐλληνι-
κῆς ἐπαναστάσεως διετύπωσε.

Τὸ βυζαντινὸν Δίκαιον, καταλυθείσης τῆς αὐτο-
κρατορίας, ὄχι, δὲν συγκατεστράφη, διότι ἐσώζετο
ἐντὸς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως· ὁ δὲ κληρὸς ἐφαρ-
μόζων αὐτὸ, δὲν ἄφινε τὴν τυραννίαν νὰ συμπλη-
ρώσῃ τὴν παραγραφὴν κατὰ τοῦ ἐνεργοῦς τούτου τοῦ
ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου στοιχείου· ὡς καὶ μετὰ τὴν πτώ-
σιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς δύσεως, ἡ τῶν βαρβά-
ρων κατάκτησις οὐδόλως τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον κα-
τέστρεψεν (27).

ἡμῶν νόμον. Ὁ νόμος οὗτος κατεσκευάσθη ἐκ τῶν προτά-
σεων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, ὅστις, παραγνωρίσας τὸν ὀργανισμὸν
τῶν κοινοτήτων, ἀνέκθην ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ἐν τοῖς ἥθεσι
τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εὐυπάρχοντα, περιωρίσθη ν' ἀντιγράψῃ
τὰς διατάξεις τῶν ἐν ταῖς χώραις τῆς Γερμανίας ἰσχυόντων
δημοτικῶν νόμων. Τί δὲ ἐκ τούτου προέκυψε; — Προέκυ-
ψεν ὅτι ὁ νόμος οὗτος διαμένει εἰσὶν ξένος, ἢ μικρὸν ἢ
κακῶς ἐφαρμοζόμενος καὶ τὰς καταχρήσεις ἐμφυχόντων. πα-
ραγνωριζομένης ἐν γένει τῆς ἀποστολῆς τοῦ δήμου. Ὁ ὅμιλος
καὶ τὸ δημοτικὸν σύστημα ἐν γένει ἀποστολὴν ἔχει ἵνα χρη-
σιμεύῃ ὡς προπαιδευτικὸν πολιτικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ οἱ
πολιτικοὶ χαρκτῆρες καὶ τὰ πολιτικὰ ἥθη αἰμορροῦνται.

— Ἐπίσης καὶ ὁ περὶ ληξιαρχικῶν βιβλίων ἡμῶν νόμος
ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐπενέργειαν τοῦ γαλλικοῦ συνταγθεῖς, οὐ-
δένα ἰθαγενῆ χαρκτῆρα φέρει· ἐπομένως ἔμεινε καὶ μένει
εἰσὶν νεκρὸς καὶ ἀεφάρμοστος.

Ὁσαύτως καὶ ὁ περὶ διακρίσεως κτημάτων ἡμῶν νόμος,
ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ τοῦ αὐστριακοῦ σχηματισθεῖς, περι-
έχει πολλὰς ἀντιφατικὰς θεωρίας, καθ' ὅσον ἐκ τῶν ἀρχῶν
τοῦ μὲν ἢ τοῦ δὲ ἐπηρείσθη. (Π. Καλλιγῆ Σύστ. Ῥωμ.
Δικ. Τόμος 2. Σελ. 2—4.)

(26) Lerminier. Introduction générale à l'histoire du
droit. (1855 Paris) p. 168.

(27) Savigny, traité de droit romain. Τόμ. Α'. σελ. 6 τῆς
γαλλ. μεταφρ.

Οἱ νόμοι τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου δὲν ἦσαν ξένοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν συνείδησιν· ἡ δὲ ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐπισήμως παρεδέχτο νομοθεσίαν, ἣν ὁ Ἕλλην, ἐν ταῖς πικραῖς ἡμέραις τῆς δουλείας αὐτοῦ ἐξακολουθῶν ἀκριβῶς νὰ τηρῇ, καὶ πρὸς διάλυσιν τῶν διαφορῶν αὐτοῦ νὰ ἐπικαλῆται, ἐθεώρει ὡς ἀριστον οἰωνόν τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὡς σύμβολον τῆς ἀνακότητος τῆς πατρίδος κληρονομίας. Ἡ Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου, καθ' ἣν ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, ἀντιπαλαίοντες πρὸς τὰ τουρκικὰ δικαστήρια, ἐδίκαζον τὰς ἰδιωτικὰς τῶν Ἑλλήνων διαφορὰς καὶ ὡς πρόχειρον νόμον ἐφήρμοζον, εἶναι ἐν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τὰ ὅποια ἡ ἡμετέρα τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως ἱστορία ὀφείλει μετὰ σεβασμοῦ ν' ἀναφέρῃ. — Ἡ Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου εἶναι ἐκ τῶν ἱερῶν ἐκείνων μνημείων, ἅτινα τὰ πλεῖστα συνέτεινον εἰς τὴν συμπαγῆ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνότητά, καὶ διετήρησαν τὸ νῆμα καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῆς ἐλληνικότητος καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τοῦ ἐθνικοῦ κατακλυσμοῦ· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν τρομερῶν τοῦ ἔθνους συμφορῶν ἐπαρηγόρουν τὴν καταβεβλημένην ἐθνικὴν συνείδησιν, διετήρουν ἀκμαίως τὰς παραδόσεις καὶ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, καὶ ὑπεδείκνυν προσητικῶς τὸ μέλλον τῆς φυλῆς. — Ἱεροσύλοι οἱ τείνοντες βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, τὰ ὅποια ἡ ἐθνικὴ ἱστορία καὶ ἡ ἐθνικὴ παράδοσις ἐδημιούργησαν, ὅπως διαρρήζωσιν ἢ χαλαρώσωσι τοὺς ἱεροὺς δεσμούς, τοὺς συνδέοντας τὸν παρόντα ἑλληνισμόν μετὰ τοῦ μέσου καὶ δι' αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαίου, καὶ συναπρτίζοντας τὴν ἀδιαρρήκτον ἀλληλουχίαν τῆς ὅλης ἐλληνικότητος. — Περιεκλεισμένοι οὗτοι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἄλλον ἑλληνισμόν ἐκτὸς τοῦ στενοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ Δημοσθένους δὲν ἀναγνωρίζουσιν, ἀποκηρύττοντες πᾶν ὅ, τι δὲν φέρει τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος τὸν τύπον. Ἀλλ' ἂς προσέλθωσιν εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ λαοῦ ἵνα μάθωσι πολλὰς ὑπ' αὐτῶν παραγνωριζόμενας ἀληθείας, ἵνα μάθωσι τὰ μυστήρια τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ διδαχθῶσι τὸν προορισμὸν καὶ τὰς τύχας τῆς φυλῆς.

Ἐκτὸς τούτων ἡ παρούσα κατάστασις ἔχει προσέτι ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ πλεονέκτημα νὰ συνδέῃ ἡμᾶς ἀδιαρρήκτως μετὰ τῶν ὑπὸ δουλείαν εἰσέτι εὐρισκομένων ἀδελφῶν ἡμῶν, μεθ' ὧν κοινὸν τὸ παρελθὸν καὶ κοινὸν τὸ μέλλον θέλομεν ἔχει. Ἄν ἡ νομοθεσία ἦναι ἐκ τῶν κυριωτέρων συνδέσμων δι' ὧν συγκρατεῖται ἡ ἐνότης τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, διατί τὸν σύνδεσμον τοῦτον ἀδίκως νὰ διαρρήζωμεν; — Οἱ νόμοι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, καθ' ὅσον ἐν τῷ προχείρῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου περιέχονται, ἐξακολουθοῦντες καὶ παρὰ τοῖς μὴ ἐλευθεροῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν μέχρι τοῦδε νὰ ἰσχύωσιν, ἐτι περισσότερον τοὺς μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν συνδέσμους συντηροῦσι, ματαιοῦντες τὰ σχέδια τῆς ἀσπλάγχχνου πολιτικῆς, ἀείποτε τὸν ἀποχωρισμὸν ἀποπειρωμένης.

Ἄν ἡ ἀστυκὴ νομοθεσία ἦναι οἰκοδόμημα ἐθνι-

κόν, πρὸς πλήρη καταρτισμὸν τοῦ ὁποίου ἐκάστη μερίς τοῦ ἔθνους ἔχει τί νὰ προσθέσῃ, πῶς ἡμεῖς μόνοι, ἀνεὺ τῆς ἀναγκαίας τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν συνδρομῆς θέλομεν τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ ἐπιχειρήσει; — Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, δυστυχῶς σήμερον διαμελισμένον, προώρισται ν' ἀποτελέσῃ μίαν καὶ ἀδιαιρέτον ἐθνικότητα· μεταβατικῆς λοιπὸν οὗσης τῆς ἐνεστώσης ἡμῶν καταστάσεως, πῶς δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν διαρκῆ καὶ μόνιμα ἔργα, οἷον εἶναι τὸ τῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας (28); Τίνι δικαιώματι τὸ ἀποσπαθὲν τοῦ ὅλου ποσοστὸν μέρος θέλει συντάξῃ νομοθεσίαν ἀληθῶς ἐλληνικὴν, ἐνῶ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῆς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ Γένους δικαιοῦνται νὰ συμμετέξωσιν;

Παραίνοντες λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ἡ Βυζαντινὴ νομοθεσία δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς ξένη· ὅτι τὰ ἔθιμα εἰσὶν ἀναγκαῖαι συμπληρώσεις καὶ τροπολογίαι, τὰς ὁποίας ἡ ἐθνικὴ συνείδησις παρεδέχθη, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς καταστάσεως· ὅτι διεπόμενοι ὑπὸ τῶν νόμων τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εἰμίμων τροπολογουμένων, οὐ μόνον ἱκανοποιούμεν τὰς ἐνεστώσας τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ, συνδεόμενοι μετὰ τοῦ παρελθόντος, προπαρασκευάζομεν τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν νομοθεσίας οἰκοδομήματος καὶ ἐπὶ τέλους, ὅτι ἡ ἐνεστώσα κατάστασις περὶ τὴν ἀστυκὴν ἡμῶν νομοθεσίαν, ἐστὶ διὰ πολλοὺς λόγους προτιμότερα τῆς καταστάσεως τοῦ σήμερον ἐπιχειρητομένου ἀστυκοῦ τύπου.

ΓΑΜΟΣ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝῳ.

— 0 —

Δημοσιεύομεν τὴν ἐφεξῆς ἐπιστολὴν ἴν' ᾧ πρό τινων μνητῶν ἐλάδομεν παρὰ φίλου περιηγηθέντος τὴν Γαλ-

(28) Μὴ εἴπη δὲ τις, ὅτι σήμερον νομοθετοῦμεν καὶ προδόντος τοῦ χρόνου μεταρρυθμίζομεν τὴν νομοθεσίαν, διότι ἡ νομοθεσία εἶναι ἔργον, ὅπερ, ὅπως χαίρῃ ὑπόληψιν, ὀφείλει σταθερὸν καὶ μόνιμον χαρακτῆρα νὰ παρουσιάσῃ. Οὐδὲ εἰς ἐκείνον τὸν λαὸν τοῦ ὁποίου ἀδιαλείπτως ἡ νομοθεσία μεταβάλλεται· ἐμοιζοῖ τὸν κολασμένον τοῦ Δάντου ἀενάως ἐν τῇ κλίῃ αὐτοῦ περιστρεφόμενον, καὶ εὐδαμνῶν ὑπὸ τὸν ἀνάπαινον.

Ἐν Γαλλίᾳ, ὅπως μεταρρυθμισθῇ τὸ ὑποθηκικὸν σύστημα καὶ καταργηθῶσιν αἱ σιωπηραὶ καὶ γενικαὶ ὁποθήκαι, ἐχρηάσθη ἡμέτερος αἰὼνος πάλιν ἐχρηάσθη νὰ κηρυχθῶσι κατ' αὐτοῦ καὶ νομοδιδάσκαλοι, καὶ σχολαί, καὶ δικαστήρια, καὶ κοινὴ γνώμη, ὅπως ἀντικατασταθῇ τὸ τῆς δημοσιότητος καὶ εἰδικότητος σύστημα.

Τὰ αὐτὰ παραιτοῦμεν ὡς πρὸς τὴν κατάργησιν τοῦ πολιτικοῦ θανάτου. Ὅσάκις ἐν ταῖς Βουλαῖς ἐγένετο λόγος περὶ καταργήσεως τοῦ ἀπανθρώπου τούτου πλάσματος, πάντοτε τὸ ζήτημα ἀνεβδόλλετο· διότι, ὡς ἔλεγον, ἐπαυρῶντο μὴ σταλευθῇ τὸ ἀρμονικὸν ὅλον τοῦ ἀστυκοῦ κώδικος· Ἐσχάτως ὁμοῦς κατηργήθη, φεῦ τοσάυτα κατ' αὐτοῦ ἐλέγχθησαν καὶ ἐγράφησαν.